

**Dil Gelişimi Riskli Bulunan ve Bulunmayan Prematüre Çocuğa Sahip Annelerin Çocuklarıyla Olan İletişimlerine İlişkin Görüşleri**

**Opinions of Mothers with Premature Children at Risk or Non-Risk For Language Development Delay Regarding to Communicate with Their Children**

Öğr. Gör. Feryal SAVCI, Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü,  
feryalgsavci@gmail.com\*

Prof. Dr. Müdriye YILDIZ BIÇAKÇI, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, mudriyebicakci@gmail.com

**Öz**

Bu çalışma, dil gelişimi riskli görülen ve görülmeyen prematüre doğmuş çocukların annelerinin çocuklarıyla olan iletişimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışma, nicel ve nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmış olup, nicel kısım nitel çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu iki yaklaşımın genelinde araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 yılları arasında, İstanbul il merkezindeki bir devlet hastanesinin prematüre polikliniğine başvuran 0-36 ay aralığında çocuğa sahip 27 anne oluşturmaktadır. Çalışmanın nicel kısmını 0-36 ay aralığında olan 27 çocuk, nitel kısmını ise normal ve riskli dil gelişimine sahip prematüre çocuğu olan 27 anne oluşturmaktadır. Çalışmanın nicel kısmında prematüre olan çocukların dil gelişimi açısından riskli olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Yalaz ve Anlar (1996) tarafından Türk toplumuna standardize edilmiş olan Denver-II Gelişimsel Tarama Testi kullanılmıştır. Nitel kısmında ise “görüşme tekniği” kullanılmıştır. Görüşme yönteminde veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen ‘Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu’ aracılığıyla toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda annelerin çocuklarıyla ev ortamında hangi süreç ve etkinliklerde nasıl etkileşime girdiğini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Çalışmadan elde edilen veriler, betimsel analiz kullanılarak incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırma sonucu genel olarak yorumlandığında dil gelişimi riskli olan çocukların annelerin ev ortamında çocuklarıyla gün içerisinde etkileşimli vakit geçirmedikleri, diğer yandan dil gelişiminin normal olduğu saptanan çocukların annelerinin ise günlük rutinlerini gerçekleştirirken, örneğin yemek yeme, oyun oynama, banyo yapma, uykuya geçiş vb. durumlarda, çocuklarıyla konuştukları, çocuklarına kitap okudukları ve çocuklarıyla etkileşimli sohbet ettikleri saptanmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Riskli dil gelişimi, prematüre, çocuk ile iletişim.

**Abstract**

The aim of this study is to investigate the views of mothers of premature children with normal language development and risky language development about their mothers' communication. The study is designed around a quantitative and qualitative research approach. The quantitative part constitutes the limit of qualitative work. In general, the study group of these two studies consisted of 27 mothers with children between 0 and 36 months who

**Makalenin Gönderilme Tarihi: 12.12.2019**

**Makalenin Kabul Tarihi: 13.12.2019**

**Makalenin Yayın Tarihi: 25.12.2019**

applied to the premature polyclinic of a state hospital in Istanbul city center between the years 2017-2018. The quantitative part of the study is composed of 27 mothers who have premature children with a risk of language development, between 0-36 months. Denver II standardized by Yalaz and Yalaz to the Turkish community was used to measure children's risk of language development. In the qualitative part, "interview technique" was used. In the interview method, data were gathered through 'Semi-structured Interview Form' developed by the researchers. In the semi-structured interview form, there are questions about how mothers interact with their children in which processes and events in the home environment. The data obtained from the study were analyzed using descriptive analysis. In this respect, when the results of the research are interpreted in general, the children who are at risk of language development do not have any interactive time during the day with mother in their home environment. On the other hand, the mothers of children with normal language development have daily routines, such as eating, playing, bathing, sleeping and chatting interactively with their children.

**Keywords:** Risky language development, premature, communication with children.

## Giriş

Bebeklik ve erken çocukluk dönemi olarak tanımlanan sıfır-üç yaş dönemi, öğrenmeye en açık olunan ve tüm gelişim alanlarındaki becerilerin temellerinin atıldığı dönem olarak belirtilmektedir (Ertem ve Doğan, 2005). Bireylerin hayatında bu kadar önemli olan ilk üç yaşta gelişimsel destek sürecinde oluşan aksamalar; gelişim sorunlarının yaşanmasına neden olabilmektedir. Gelişim sürecinin olumsuz etkilenmesinde en önemli etkenler arasında evde çocukların nasıl destekleneceğinin bilinmemesi ya da bilinse bile bu konuya gerekli önemin verilmemesi yer almaktadır. Özellikle çocukla geçirilen vaktin süresinden çok niteliği önemlidir. Gününün neredeyse tamamını çocuğu ile geçiren bir annenin çocuğunun sosyal, duygusal, fiziksel, zihinsel gelişimine katkı ve destek sağlayacağına garanti edilemeyeceği, birlikte geçirilen zaman içerisinde nelerin bulunduğu, nelerin paylaşıldığının daha büyük önem taşıdığı bilinmektedir (Yılmaz, 2007).

Anneler bebeklerine bilişsel, dil, duygusal, fiziksel ve sosyal gelişim için gerekli olan uyaranları sağlamakta ve deneyim fırsatları sunmaktadırlar. Birçok araştırmada bakım süreci ile bebeğin gelişimi arasındaki ilişki incelenmiş ve erken dönemde bebeğin içinde yaşadığı çevrenin, bebeğin gelişimi ve buna bağlı olarak gelecekteki yeterliliği ile üst düzeyde ilişkili olduğu, anne-bebek etkileşiminin, bebeğin dil gelişimini etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu bulunmuştur (Erol, Şimşek ve Ertem, 1997; Güneş, 2010; Turan, 2012). Çocukların, en fazla etkileşime girdikleri kişiler yani birincil bakım veren ebeveynleri (özellikle anneleri) ile kurmuş oldukları etkileşimsel davranışların, çocukların gelişimi üzerindeki etkisi yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur (Büyüktaşkapu, 2012; Simkiss, MacCallum, Fan, Oates, Kimani ve Stewart Brown, 2013; Bingöller Pekcici, Şahinöz Kaya ve ark., 2015; Dereli ve Dereli, 2017). Özellikle gelişimi risk altında görülen çocukların ebeveyn çocuk etkileşiminin niteliğine bağlı olarak dil gelişimlerinin etkilendiği bilinmektedir (Mahoney ve MacDonald, 2007). Görüldüğü gibi annenin çocuğunu gelişimsel olarak nasıl destekleyeceğinin farkında olmaması çocuklarda gelişimsel bozukluklar

görülebilmemesine ya da gelişimsel bozuklukların görülme riskinin yaşanmasına neden olmaktadır. (Sola ve Diken, 2008).

Gelişimsel sorunların oluşmasında diğer bir etken olarak prematüre doğumlar gösterilebilir. Prematüre bebekler, normal doğum zamanı olan 38-42 haftayı tamamlayamamış ve 37. haftadan önce dünyaya gelmiş diğer bir deyişle hamilelik sürecinden en az 3 hafta erken doğmuş bebeklere ya da 2500 gramdan daha hafif bebeklere denmektedir (WHO, 1977; Trawick-Swith, 2013; Santrock, 2015). Doğum sürecini tam ve sağlıklı şekilde tamamlayamayan prematüre bebeklerde de gelişimsel geriliklere ya da gelişimsel risk taşıma durumunun söz konusu olduğu bilinmektedir. Prematüre bebekler özellikle nörolojik, fiziksel, mental, motor ve sosyal işlevler açısından normal yenidoğan bebeklere göre daha fazla risk taşımaktadırlar (Wong 2003; Kerimoğlu, Kavuncuoğlu ve ark., 2004; Çiçek, Vitrinel ve ark., 2005; Sola ve Diken, 2008; Özsoy Koç, 2009).

Prematüre doğum sonucu gelişimsel gecikme veya gelişimsel risk açısından hastanelerin Prematüre Polikliniklerine, Sağlam Çocuk Polikliniklerine ve Çocuk Psikiyatri Polikliniklerine başvurular yapılmaktadır. Özellikle dil alanında gelişimsel risk taşıyan, gelişim geriliği olan prematüre çocukların ev ortamlarında bakım veren kişi/kişilerle olan etkileşiminin etkili olduğu görülmektedir. Gelişim bilimciler, anne babaları kendileriyle daha sık konuşan, onlara düzenli kitap okuyan ve konuşma esnasında çok çeşitli sözcük kullanımına yer verilen bebeklerin konuşmaya daha erken başladığını, daha geniş bir kelime dağarcığına sahip olduğunu, daha kompleks cümleler kurduğunu ifade etmektedir (Bee ve Boyd, 2009).

Birçok biyolojik riskle doğan ve gelişimsel sorunların görülme olasılığı yüksek olan prematüre bebeklerde ev ortamındaki uygun ve uygun olmayan uyaranların saptanması, gelişimsel gerilik ya da risk taşıma durumları varsa fark edilmesi ve sağaltıcı önlemlerin alınması büyük önem taşımaktadır. Yapılan araştırmalar sağlık sistemi içinde ev ortamındaki uyaranların değerlendirilmesinin ve gelişimsel destek verilmesinin çocukların gelişimine olumlu etkisi olduğunu göstermektedir (Eras ve ark., 2011; Lawn ve Blancowe, 2014). Bu nedenle bu çalışmada, dil gelişimi riskli görülen ve dil gelişimi kronolojik yaşıyla uyumlu olan prematüre doğmuş çocukların annelerinin çocuklarıyla olan iletişimine ilişkin görüşlerini belirleyerek Türkiye'ye ilişkin profil oluşturma amaçlanmıştır.

## **Yöntem**

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın çalışma grubu, veri toplama araçları, araştırma süreci, verilerin analizine yer verilmiştir.

### **Araştırmanın Modeli**

Bu araştırmada karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem araştırmaları, araştırmacının bir çalışma veya birbirini izleyen çalışmalar içerisinde nitel ve nicel yöntem, yaklaşım ve kavramları birleştirmesi olarak tanımlanır (Baki ve Gökçek, 2012; Creswell, 2014). Bir başka deyişle hem nitel hem nicel verilerin toplandığı karma çalışmalarda iki aşamalı bir süreç izlenir. Bu araştırmada önce nicel bir yöntem

sonrasında da bunu tamamlamak ve rafine etmek amacıyla nitel verilerin görüşme yöntemiyle toplandığı karma yöntemlerden açıklayıcı ardışık karma yöntem deseni kullanılmıştır.

Araştırmanın nicel kısmı olan prematüre olan çocukların dil gelişimi açısından riskli olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Yalaz ve Anlar (1996) tarafından Türk toplumuna standardize edilmiş olan Denver-II Gelişimsel Tarama Testi kullanılmıştır.

Çalışmanın diğer boyutu nitel kısımdır. Nitel araştırmalar, araştırma yapılan ya da yapılması planlanan kişilerin sahip oldukları deneyimlere bağlı olarak ortaya çıkan anlamların sistematik olarak incelenmesinde tercih edilen araştırma yöntemleridir (Ekiz, 2003). Çalışmanın nitel kısmında annelere 11 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile sorular sorulmuş ve alınan yanıtlar eksiksiz şekilde kaydedilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, araştırmacının önceden sormayı planladığı sorulardan oluşan bir görüşme formu hazırlanmaktadır. Bununla birlikte görüşmenin akışına bağlı olarak farklı ya da yan alt sorularla kişinin cevaplarını ayrıntılandırması sağlanabilir (Türnüklü, 2000). Bu yönüyle yarı yapılandırılmış görüşmeler ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı, ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnek olmayıp için avantajlı bir yöntem olarak seçilebilir (Karasar, 2017).

### **Çalışma Grubu-Evren Örneklem**

Çalışma grubu, amaçsal örnekleme tekniklerinden tabakalı amaçsal örnekleme kullanılarak belirlenmiştir. Örneklem belirlenirken annelerin gönüllü katılımı ve prematüre doğmuş, 0-36 ay yaş aralığında bulunan çocuklarının zihinsel ya da fiziksel anlamda tanı almamış olması dikkate alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2017-2018 yılları arasında, İstanbul il merkezindeki bir devlet hastanesinin prematüre polikliniğine başvuran 0-36 ay aralığında çocuk ve 27 anne oluşturmaktadır. Çalışmaya dahil edilen çocukların %59,3'ü erkek (n=16) ve %40,7'si (n=11) kızdır. Ayrıca çocukların yaşları 4 ay ile 36 ay aralığında değişmektedir. Yaş ortalaması 17,11 (ay) olarak tespit edilen çocukların yaş dağılımı incelendiğinde; dört, beş, dokuz, on bir, on beş, on altı, yirmi, yirmi dört, yirmi yedi, yirmi dokuz, otuz, otuz altı aylık 1'er çocuk; altı, on, on üç, on sekiz, on dokuz, otuz dört aylık 2'ser çocuk ve on iki aylık da 3'er çocuk bulunmaktadır.

Çalışma grubunu oluşturan çocukların dil gelişim düzeyleri incelendiğinde normal dil gelişimine sahip 11 çocuğun 5'inin kız, 6'sının erkek olduğu, riskli dil gelişimine sahip 16 çocuğun 6'sının kız, 10'unun erkek olduğu saptanmıştır. Ayrıca riskli dil gelişimine sahip çocukların 4'ünde ince motor becerilerde de gerilik tespit edilmiştir.

### **Veri Toplama Araçları**

Bu çalışmanın nicel kısmı olan prematüre çocukların dil gelişimi açısından riskli olup olmadığının belirlenmesi amacıyla Yalaz ve Anlar (1996) tarafından Türk toplumuna standardize edilmiş olan Denver II Gelişimsel Tarama Testi ve nitel kısımda ise annelere yönelik araştırmacılar tarafından hazırlanan 11 sorudan oluşan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılmıştır. Testin güvenilirlik ve geçerlik oranları

%86-90 aralığında bildirilmektedir. Test, kişisel-sosyal, ince-motor, dil ve kaba motor olmak üzere dört alt bölümden oluşmaktadır. Uygulamada her madde G (Geçer), K (Kalır), O. D (Olanak Dışı) ve R (Reddetme) olarak kodlanır. Test sonucu “normal”, “şüpheli” ve “anormal” olarak yorumlanmaktadır. Normal gelişim, gecikme (K maddesi) yok ve en fazla bir uyarı (K maddesi) ifade eder. Anormal gelişim, iki veya daha fazla gecikme durumunu ve tanısız değerlendirme için merkeze gönderilmesi önerilir. Şüpheli gelişim ise bir gecikme, 1 gecikme ve 1 uyarı ya da 2 veya daha fazla uyarı olduğu durumu ifade eder (Yalaz ve ark., 2009). Bu çalışmada her çocuğun genel gelişim becerileri değerlendirilmiş ancak dil gelişim alanının alt becerileri üzerinde durulmuştur. Alt ölçek olan dil alanında, gecikme ve/veya gerilik tespit edilen çocukların, dil gelişimi açısından riskli gelişim gösterdikleri kabul edilmiştir.

Çalışmanın nitel verilerini toplamak üzere yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme formu oluşturulmadan önce araştırmanın amacı dikkate alınarak konu ile ilgili alan yazın incelenmiştir. Alan yazın tarandıktan sonra görüşme için kullanılacak sorulardan oluşan bir soru havuzu oluşturulmuştur. Bu kapsamda anneler için çocukları ile olan iletişimlerine dair 11 sorudan oluşan bir görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alacak sorularla alakalı alandaki üç uzmandan görüş alınmıştır. Uzmanlardan, hazırlanan formların kapsam geçerliğine ilişkin; sorular hakkında araştırmanın amacına uygunluğu, dilin doğru kullanılması, soruların anlaşılabilirliği ile ilgili düşüncelerini belirtmeleri istenmiştir. Uzmanlardan alınan görüş doğrultusunda sorular tekrar düzenlenerek son halini almıştır.

### **Verilerin Analizi**

Nicel verilerin analizinde SPSS 21.0 paket program kullanılmıştır. Nitel verilerin analizinde ise Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formundan elde edilen bilgiler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Nitel verilerin nicel olarak kategorize edildiği bir teknik olan içerik analizi, eldeki verileri özetleyip, standart hale getirmeyi sağlamak ve kategoriler arası karşılaştırma yapmaya imkân tanımaktadır. Bir başka deyişle içerik analizi, mevcut verileri özetleme, standardize etme, karşılaştırma ya da bir başka biçime dönüştürme araçlarıdır (Öğülmüş, 1991). Bu çalışmada annelerden alınan cevaplar belirlenen temalar doğrultusunda kategorize edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). İçerik analizi türlerinden olan ve birimlerin (temaların) nicel olarak görülme sıklığını ortaya koyan “frekans” analizi kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen veriler katılımcıların kimliğinin gizli tutulması açısından, görüşme esnasında her bir katılımcı K1 (Katılımcı 1), K2 (Katılımcı 2), ..., K27 (Katılımcı 27) olarak kodlanmış bazı katılımcı görüşleri bulgular bölümünde doğrudan alıntı yapılarak sunulmuştur.

### **Bulgular ve Tartışma**

Çalışmada, dil gelişimi normal ve riskli olan prematüre çocuğa sahip annelerin sorulara vermiş oldukları yanıtlar uygun olarak belirlenen temalara ayrılarak aşağıda tartışılmıştır.

#### **Annelerin Ev Ortamında Çocuklarıyla Yaptıkları Etkinliğe İlişkin Görüşleri**

Katılımcılara “Çocuğunuzla ev ortamında neler yaparsınız? Örneklendirerek açıklayınız.” sorusu

sorulmuş ve verilen cevaplar belirlenen temalarla ifade edilmiştir.

### ***Dil gelişimi riskli olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan biri yaşı küçük olduğu için günlük rutini dışında herhangi bir etkinlik yapmadıklarını (f:1), katılımcılardan dördü birlikte vakit geçiremediklerini (f:4), katılımcılardan yedisi oyun oynadıklarını (f:7), katılımcılardan dördü oyun oynayıp kitap okuduklarını (f:4), belirtmiştir.

#### *Annelerin ev ortamında çocuklarıyla yaptıkları etkinliklere ilişkin verdikleri yanıtlara örnek*

“...Oyun oynarım. Televizyon izleriz. Müzik kanallarını açıp alkış yaparız. Böyle sesli şeyler çok dikkatini çeker. Kardeşinin tableti var arada sırada oradan çocuk şarkıları açıyoruz. Çok dikkatini çekiyor...” (K7, Dil gelişimi riskli bulunan çocuğa sahip anne)

### ***Dil gelişimi normal olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan biri birlikte vakit geçiremediklerini (f:1), katılımcılardan dokuzu oyun oynayıp kitap okuduklarını (f:9), katılımcılardan biri oyun oynama, kitap okuma, müzik dinleme ve basit ev işlerini vb. rutin işleri birlikte yaptıklarını (f:1) belirtmiştir.

#### *Annelerin ev ortamında çocuklarıyla yaptıkları etkinliklere ilişkin verdikleri yanıtlara örnek*

“...Oyun oynarız. Legolarıyla oynamayı seviyor. Legoları alır fırlatır. Üst üste dizer devirir. Alkış yapar. Daha çok o neyle oynuyorsa ben de onun yanında oynadığı oyuncakla ilgilenirim. Yani daha çok o belirler oyunu...” (K21, Dil gelişiminormal bulunan çocuğa sahip anne)

Normal dil gelişimine sahip çocuğu olan anneler ile riskli dil gelişimine sahip çocuğu olan annelerin ev içerisinde çocuklarıyla yaptıkları etkinlikler karşılaştırıldığında, dil gelişimi normal kabul edilen çocukların anneleriyle evde daha etkin vakit geçirdikleri söylenebilir. Zengin uyarıcılarla dolu bir çevre ve ebeveyn çocuk etkileşiminin yoğun olduğu ailelerde, çocukların başta dil olmak üzere diğer tüm gelişim alanlarının olumlu yönde etkilendiği bilinmektedir (Özel ve Zelyurt, 2016; Servi, 2016). Ev ortamının, çeşitli etkinliklerle zenginleştirilmesi çocuğun beden sağlığını korunmasında, becerilerinin geliştirmesinde ve kendisine yönelik farkındalık kazanmasında büyük önem taşır (Brown, Brown ve Bayer, 1994; Haight, Parke ve Black,1997; Eldeniz Çetin, Terzioğlu, 2018). Okul öncesi dönemde çocuğa sahip 15 anne ile yapılan bir çalışmada, gün içerisinde televizyon seyredilmediği zamanlarda annelerin çocuklarıyla oyun oynayıp resim yaptıkları ve ev işlerini birlikte yaparak vakit geçirdikleri saptanmıştır (Coşkun ve Arslantaş, 2016).

### ***Annelerin Çocuklarıyla Olan Sohbetlerine İlişkin Görüşleri***

Katılımcılara “Çocuğunuzla sohbet eder misiniz? (Örneğin Sohbeti kim başlatır? Neler konuşursunuz? Ne kadar sürer? Sohbet süreci nasıl geçer? Çocuğunuz ve sizin bu süreçteki duyguları nelerdir? Sizce bu sürecin size ve çocuğunuzun gelişimine katkıları neler olabilir?”sorusu sorulmuş ve verilen cevaplar belirlenen temalarla ifade edilmiştir.

### ***Dil gelişimi riskli olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan üçü sohbet etmeye vakit bulamadıklarını (f:3), katılımcılardan on üçü sohbeti genellikle çocuğun başlattığını ve kısa süreli sohbetler olduğunu (f:13) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarıyla olan sohbetlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek*

“... Etmeye çalışırım ama fazla kelimemiz yok. Üç, dört kelimeyi geçmiyor net şekilde çıkartabildiği sözcükler. Anne, baba, mama hım bir de dedeyi anlaşılır söylüyor. Benim söylediklerimi anlıyor. Onun söylediklerini ben anlamayınca baya bir sinirleniyor. İki üç kez daha tekrar edip ya dikkatini başka bir yere yönlendiriyor ya da elinde bir şey varsa yere fırlatıyor...” (K5, Dil gelişimi riskli bulunan çocuğa sahip anne)

### ***Dil gelişimi normal olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan biri sohbet etmeye vakit bulamadıklarını (f:1), katılımcılardan yedisi sohbeti genellikle çocuğun başlattığını ve kısa süreli sohbetler olduğunu (f:7), katılımcılardan üçü de sohbeti genellikle annenin başlattığını, etkileşimli ve uzun süreli bir sohbet süreci geçirdiklerini (f:3) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarıyla olan sohbetlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek*

“... Evet ederiz. Sohbeti genellikle ben başlatırım. Oynadığı oyunla ilgili sorular sorarım bebekleriyle ilgilenirim, oyuna katılıp katılamayacağımı sorarım. Birlikte vakit geçirmekten hoşlanırım. Her geçen gün yeni yeni kelimeler ekliyor kelime dağarcığına. Ancak cümle kurmakta biraz zorlanıyor tama ifade edemediği zamanlar oluyor...” (K26, Dil gelişiminormal bulunan çocuğa sahip anne)

Annelerin çocuklarıyla olan sohbetlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğu sohbeti çocuklarının başlattıklarını ve sohbetlerinin kısa sürdüğünü belirtmişlerdir. Alan yazın incelendiğinde yetişkinlerin özellikle birincil bakım sağlayan annelerin çocuklarıyla etkileşim sağlama şekillerinin gelişimleriyle doğrudan ilişki olduğu ve gelişimi hızlandırdığı saptanmıştır. Annelerin çocuklarının dil ve iletişim becerilerini kazanma şekillerine ilişkin görüşlerinin alındığı bir başka çalışmada gelişimsel yetersizliği olan çocuğa sahip 14 anneyle görüşülmüş ve annelerin büyük bir kısmının çocukların dili model alma/ taklit etme yoluyla öğrenebileceklerini düşündükleri tespit edilmiştir (Servi, 2016). Çocuğun sohbeete katılması için doğrudan çocukla etkileşime girmek, çocuğun ilgilendiği nesneye odaklanmak sorular sormanın ve sorulan soruları cevaplamamanın özellikle çocukların dil gelişimi ile olumlu ilişkisi olduğu belirtilmiştir (Tomasello ve Farrar,1986; Hoff-Ginsberg, 1991; Tamis-LeMonda, Bornstein ve Baumwell, 2001; Çelebi Öncü, 2016)

### ***Annelerin Çocuklarının Oyun Süreçlerine İlişkin Görüşleri***

Katılımcılara “Çocuğunuzla nasıl oyun oynarsınız, açıklayınız. (Oyunu kim başlatır? Nasıl oyunlar oynarsınız? Nerede oynarsınız? Ne kadar sürer? Oyun süreci nasıl geçer? Çocuğunuz ve sizin bu süreçteki duyguları nelerdir? Sizce bu sürecin size ve çocuğunuzun gelişimine katkıları neler olabilir?)” sorusu sorulmuş ve verilen cevaplar belirlenen temalarla ifade edilmiştir.

### ***Dil gelişimi riskli olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcıların biri çocuğunun küçük olduğu için oyuncaklarla oynayamadığını (f:1), katılımcıların üçü çocuğunun oyuncaklarla ilgilenmediğini, oyun oynamadığını ve dikkatinin de sınırlı olduğunu (f:3), on ikisi katılımcı oyunu kendisinin başlattığını, çocuğun kendi istediği şekilde oynanmaz ise hemen sinirlenip oyunu kısa sürede bitirdiğini (f:12) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarının oyun süreçlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek*

“...Oyuncaklarla çok fazla ilgilenmez. Bazen bana bile bakarken göz teması kurmuyor. Çıngırağını eline alıp sıkıp bırakıyor. Başka bir oyuncakla ilgilenmiyor...” (K11, Dil gelişimi riskli bulunan çocuğa sahip anne)

### ***Dil gelişimi normal olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcıların ikisi çocuğunun küçük olduğu için oyuncaklarla oynayamadığını (f:2), iki katılımcı oyunu kendisinin başlattığını, çocuğun kendi istediği şekilde oynanmaz ise hemen sinirlenip oyunu kısa sürede bitirdiğini (f:2), diğer yedi katılımcı ise oyunu kendisinin başlattığını, sohbet ederek etkileşimli şekilde oyunu uzun süre devam ettirdiklerini (f:7) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarının oyun süreçlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek*

“...Oyunları genellikle ben başlatırım. ‘Haydi gel şunu oynayalım’ derim. Genellikle olumlu tepki verir. Ben başlatırım ama oyun süreci onun istediği gibi şekillenir. Çok çabuk sıkılır. El oyunları oynarız. En çok kuleleri üst üste dizmeyi sever. Düğmesine basınca şarkı çalan bir oyuncak var onu çok seviyor. Dakikalarca kımıldamadan onu dinliyor. Gelişimi açısından yararlı olduğunu düşünüyorum. Önceden yapamadığı hareketleri tutma, sıkma, oyuncakçı dengede tutma vb. hareketleri önceki dönemlere nazaran daha iyi yaptığını gözlemledim...” (K18, Dil gelişiminormal bulunan çocuğa sahip anne)

Ebeveynin çocukla geçirdiği süreçte oynadığı oyunların ve anne babaların oyuna aktif katılımlarının çocuklar üzerinde çeşitli faydalarının ortaya konduğu çalışmalar mevcuttur (Lindsey ve Mize, 2001; Tamis- LeMonda, Shannon, Cabrera ve Lamba, 2004; Johnson, Christie ve Wardle, 2005). Özellikle oyuna katılım sağlayarak çocuklarının dil becerilerini geliştirdikleri gibi ebeveyn-çocuk arasındaki bağın güçlenmesine de katkı sağladığı saptanmıştır (Onur Sezer ve Sadioğlu, 2012; Uğurlu, Özet ve Ayçiçek, 2012). Ayrıca ebeveynlerin çocuklarıyla oyun oynayarak, sıra bekleme, yardım etme ve yardım isteme gibi çeşitli prososyal davranışları model oldukları da bilinmektedir (Tamis- LeMonda ve ark., 2004).

### ***Annelerin Çocuklarına Kitap Okuma Sürecine İlişkin Görüşleri***

Katılımcılara “Çocuğunuza kitap okur musunuz? Kitabı okuma şekliniz nasıldır, açıklayınız. (Çocuğunuza ne zaman kitap okursunuz? Çocuğunuza ne zamandan beri ve nasıl kitaplar okursunuz? Kitap okuma sürecini açıklar mısınız? Ne kadar sürer? Çocuğunuz kitap okumanızı ister mi? Çocuğunuz ve sizin bu süreçteki duyguları nelerdir? Sizce bu sürecin size ve çocuğunuzun gelişimine katkıları neler olabilir?)” sorusu sorulmuş ve verilen cevaplar belirlenen temalarla ifade edilmiştir.



### ***Dil gelişimi riskli olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan dokuzu kitap okumayı hiç denemediğini (f:9), yedi katılımcı sadece çocuğun seçtiği, işaret ettiği sayfayı okuduğunu ve okuma sürecinin kısa sürdüğünü (f:7) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarına kitap okuma süreçlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek*

“...Kitap okuruz ama düzenli şekilde değil. İlgisi kitaplara kaydığı zaman elimize alıyor. Resimlerine bakıp ‘Bu ?’ ‘Bu ?’ şeklinde soru soruyor. Genelde kısa sürüyor. İlgisi çok dağınık. Çok maymun iştahlı bir ona bir ona bakar. Yeni yeni şeyler öğreniyor ama günlük hayatta gördüğü şeylerle karşılaşınca tanıyabiliyor...” (K2, Dil gelişimi riskli bulunan çocuğa sahip anne)

### ***Dil gelişimi normal olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan dördü kitap okumayı hiç denemediğini (f:4), altı katılımcı sadece çocuğun seçtiği, işaret ettiği sayfayı okuduğunu ve okuma sürecinin kısa sürdüğünü (f:6), diğer bir katılımcı ise çocuğuyla birlikte okuma kitabını seçtiğini; sorular sorarak, sohbet ederek okuma yaptığını (f:1) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarına kitap okuma süreçlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek*

“...Kitap okuma şeklinde değil de pufidik kitapları çok seviyor üstündekileri gösteriyor eliyle vuruyor, neyse ismini söylüyorum gülümsüyor, tekrar gösteriyor, oyun şeklinde yani. Pufidik kitabını kendi işaret ediyor, almamı istiyor ona uzatıyorum. Evet istekli görünüyor. Dikkati biraz kısa yalnız odadaki başka bir şeye yönelebiliyor...” (K25, Dil gelişiminormal bulunan çocuğa sahip anne)

Normal dil gelişimine sahip çocuğu olan anneler ile riskli dil gelişimine sahip çocuğu olan annelerin kitap okuma süreçlerine ilişkin görüşleri karşılaştırıldığında, dil gelişimi riskli olan çocukların annelerinin kitap okumayı hiç denemeyen gurubun çoğunluğunu oluşturduğu saptanmıştır. Erken yaşta çocuğa kitap okumanın çocuğa yararları hakkında bilgi sahibi olmamak, çocuğunu yaşına uygun kitapları seçememek ya da doğru kitap okuma yöntemini bilmemenin de böyle bir sonuca sebep olabileceği düşünülmektedir (Sim ve Berthelsen, 2014; Luo, Tamis-LeMonda, Kurchi, Ng ve Liang, 2014) Son yıllarda yapılan çalışmalar kitap okumanın çocuğun dil gelişimi üzerindeki olumlu etkilerini kanıtlamaktadır (Işıtan, 2005; Mol, Bus ve De Jong, 2009; Luo ve ark., 2014; Akoğlu, Ergül ve Duman, 2014; Yıldız Bıçakçı, Er ve Aral, 2018 ). Ebeveynlerin kitap okuma süreçlerinin incelendiği bir çalışmada, 24 aylık çocuklara sahip anne-babaların kitap okuma sürecine yönelik görüşleri incelenmiştir. Ebeveynler çocuğa kitap okumanın çocuğun davranışlarına olumlu şekilde yansıdığını, çocuklarının daha az sorun davranışlar sergilediklerini, dikkat becerilerinin arttığını ve çocuklarının kitaplara karşı daha ilgili hale geldiğini belirtmişlerdir (Baker, 2013). Akoğlu, Ergül ve Duman (2014)’ın düşük sosyoekonomik düzeydeki okul öncesi eğitim kurumlarında yaptıkları çalışmada, etkileşimli kitap okumanın çocukların ifade edici dil becerilerine ve okula hazırlık becerileri olan yazı ve sesbilgisel farkındalıklarının gelişimine katkı sağladığı saptanmıştır. Bir diğer çalışmada ise ebeveynlerin çocuklarına kitap okuma sıklığının çocuğun dil konuşma becerininin olumlu yönde etkileyeceği ve kitaba erken dönemde başlamanın ifade edici dil becerilerinde edinilen

kelime sayısının artışı ile ters orantılı olduğu saptanmıştır (Işıkoğlu Erdoğan, 2016).

### **Annelerin Çocuklarının Banyo Sürecine İlişkin Görüşleri**

Katılımcılara “Çocuğunuzla banyo zamanını nasıl geçirirsiniz? (Çocuğunuzla bu süreçte sohbet eder ve oyunlar oynar mısınız?)” sorusu sorulmuş ve verilen cevaplar belirlenen temalarla ifade edilmiştir.

#### ***Dil gelişimi riskli olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcıların altısı banyo yaptırırken sohbet etmediğini, çocuğu hastalanması diye banyo sürecini kısa sürede sonlandırdığı (f:16) belirtmişlerdir.

#### ***Annelerin çocuklarının banyo süreçlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek***

“...Sudan çok hoşlanmıyor. Su döküldü mü ağlamaya başlıyor o yüzden onu sakinleştirmek için biraz konuşuyorum. Onun dışında sohbet etmiyorum. Çünkü banyo yapmayı sevmiyor ben de bu süreyi olabildiğince kısaltmaya çalışıyorum...” (K7, Dil gelişimi riskli bulunan çocuğa sahip anne)

#### ***Dil gelişimi normal olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan dördü banyo yaptırırken sohbet etmediğini, çocuğu hastalanması diye banyo sürecini kısa sürede sonlandırdığı (f:4), diğer yedi katılımcı da banyo yaptırırken su oyunları oynadıklarını, sohbet ettiklerini ve şarkı söylediklerini (f:7) belirtmişlerdir.

#### ***Annelerin çocuklarının banyo süreçlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek***

“...Banyo yaptırırken suyla oynamayı çok sever. Ama sırada diğer kardeşlerimiz de olduğu için hızlı bir şekilde yaptırırım banyosunu. Çok acelemiz olmadığı zamanlarda ki bu babamızın diğer çocuklarımızı oyalayabilme becerisine bağlı oluyor, az da olsa oyun oynayabiliyoruz. Küvete köpük sıkıp baloncuklar çıkartıyoruz onları patlatıyoruz. Köpüklerden hayvanlar yapıyoruz. Ama bunu sık tekrarlayamıyoruz maalesef...” (K17 Dil gelişimi normal bulunan çocuğa sahip anne)

Normal dil gelişimine sahip çocuğu olan anneler ile riskli dil gelişimine sahip çocuğu olan annelerin banyo sürecine ilişkin görüşleri karşılaştırıldığında, dil gelişimi normal olan çocukların annelerinin banyo yaptırırken çocuklarıyla daha fazla etkileşim kurdukları saptanmıştır.

### **Annelerin Çocuklarının Yemek Yeme Sürecine İlişkin Görüşleri**

Katılımcılara “Çocuğunuzla yemek zamanının nasıl geçirirsiniz? (Yemeğini nasıl yer? Siz mi yedirirsiniz yoksa kendisi mi yer? Yemek seçimini nasıl gerçekleştirir? Sizce yemek problemi var mı? Neden? Bunun için neler yaptınız?)” sorusu sorulmuş ve verilen cevaplar belirlenen temalarla ifade edilmiştir.

#### ***Dil gelişimi riskli olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan ikisi emzirerek (f:2), onu hem emzirip hem de ek gıda ile çocuğunu beslediğini (f:10), dördü çocuğu yemek yemediği için zorla kendisinin yedirdiğini (f:4) belirtmiştir.

#### ***Annelerin çocuklarının yemek süreçlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek***

“...Hala emziriyorum. Çok seçici davranıyor yemek konusunda. Özellikle yumuşak yiyecekleri tercih ediyor. Biraz daha sert çiğneme gerektirecek yiyecekleri hemen ağzından çıkartıyor, adeta geri püskürtüyor. Doğumdan sonra yutma refleksinde sıkıntı olduğunu belirtmişti hekimimiz, ama zamanla geçer demişti. Ben yiyecekleri daha çok püre haline getirerek veriyorum. Yine seçtiği sevmediği tatlar var, ama bu şekilde olunca daha iyi yiyor...” (K6, Dil gelişimi riskli bulunan çocuğa sahip anne)

### ***Dil gelişimi normal olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan biri emzirerek (f:1), yedisi hem emzirip hem de ek gıda ile çocuğunu beslediğini (f:7), ikisi çocuğunun kendi yemek yemek istediğini ısrar ve fiziksel müdahalede bulunduğu anda ağlamaya başladığını (f:2), diğer bir katılımcı da yemek yemede problem yaşamadıklarını, yemeğini kendisinin yediğini (f:1) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarının yemek süreçlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek*

“...Emziriyorum. Zaten yeni geçtik ek gıdaya, biraz geç oldu ama kendi eliyle daha çok yemek istiyor. İsrar ediyor, elinden alınca ağlıyor. Ben de çok müdahale etmek istemiyorum...” (K20, Dil gelişimi normal bulunan çocuğa sahip anne)

Normal dil gelişimine sahip çocuğu olan anneler ile riskli dil gelişimine sahip çocuğu olan annelerin yeme sürecine ilişkin görüşleri karşılaştırıldığında, dil gelişimi riskli olan çocukların annelerinin yemek yerken çocuklarına daha fazla müdahale ederek yedirdikleri saptanmıştır.

### ***Annelerin Çocuklarının Uyku Sürecine İlişkin Görüşleri***

Katılımcılara “Çocuğunuzla uyku zamanının nasıl geçirirsiniz? (Uykuya geçiş süreciniz nasıldır? Neler yaparsınız? Uyku düzeni nasıldır? Sizce uyku problemi var mı? Neden? Bunun için neler yaptınız?)” sorusu sorulmuş ve verilen cevaplar belirlenen temalarla ifade edilmiştir.

### ***Dil gelişimi riskli olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan üçü çocuğunun uyku düzeni olmadığını her gece uyutmakta güçlük çektiğini onunla yatağa uzandığını (f:3), on üç katılımcı çocuğunun uykusunun düzenli olduğunu, problem yaşamadığını ve çocuğu uykuya geçtiği süreçte yanında yatarak uykuya geçişini kolaylaştırdığını (f:13), bir katılımcı da uykuya geçiş sürecinde problem yaşamadığını ve yanına uzanarak, uyurken yanına uzanarak çocuğuyla kitap okuduklarını belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarının uyku süreçlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek*

“...Tabi var. En çok problem yaşadığımız alan uyku saatimiz zaten. İlla ben olacağım yanında mümkün değil başka türlü dalaşmıyor uykuya. Hastaneye yatmıştık bir ara ondan böyle oldu aslında ondan önce biraz da olsa düzenimiz vardı. Poliklinik doktorumuza sordum ama çözüm bulamadık. Bu aylarda normal olduğunu söyledi...” (K4, Dil gelişimi riskli bulunan çocuğa sahip anne)

### ***Dil gelişimi normal olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan onunun çocuğunun uykusunun düzenli olduğunu, problem yaşamadığını ve çocuğu uykuya geçtiği süreçte yanında yatarak uykuya geçişini kolaylaştırdığını (f:10), bir katılımcı da uykuya geçiş sürecinde problem yaşamadığını ve yanına uzanarak, uyurken yanına uzanarak çocuğuyla kitap okuduklarını (f:1) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarının uyku süreçlerine ilişkin verdikleri yanıtlara örnek*

“...Emzirerek uyutuyorum. Çok rahat oluyor. Asla emmeden uyumaz. Hasta olmadığı sürece uykuya geçişte problem yaşamıyoruz. Günlük uyuma rutini pek değişmez. Hep aynı saatlerde uyur...” (K21, Dil gelişimi normal bulunan çocuğa sahip anne)

### **Annelerin Çocuklarının Tuvalet ve Temizlik Sürecine İlişkin Görüşleri**

Katılımcılara “Çocuğunuzun tuvalet ve vücut temizliği sürecini nasıl yönetirsiniz? Bunu örneklendirerek açıkla mısınız? Yardımsız tuvalet ihtiyacını karşılayabiliyor mu?” sorusu sorulmuş ve verilen cevaplar belirlenen temalarla ifade edilmiştir.

### ***Dil gelişimi riskli olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan on biri yaşı küçük olduğu için tuvalet ihtiyacını kendisinin karşılayamayacağını (f:11), beş katılımcı çocuğunun tuvalet ihtiyacını ve temizlik sürecini kendisinin karşılayamadığını, annesi olarak yardımcı olduğunu (f:5) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarının tuvalet ve temizlik sürecine ilişkin yanıtlara örnek*

“...Kendisi yapamıyor daha, ama belli ediyor yani anlıyorum hareketlerinden, ileri geri sallanmaya başlıyor, yüz ifadesi bile değişiyor. Ben tutarım tuvalete, sonra tabi ben temizliyorum poposunu, ellerini yıkarken yardımcı olur bana uzatır musluğa, tabi daha çok oyun yapıyor bana...” (K5, Dil gelişimi riskli bulunan çocuğa sahip anne)

### ***Dil gelişimi normal olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan dokuzu yaşı küçük olduğu için tuvalet ihtiyacını kendisinin karşılayamayacağını (f:9), iki katılımcı çocuğunun tuvalet ihtiyacını ve temizlik sürecini kendisinin karşılayamadığını, annesi olarak yardımcı olduğunu (f:2) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarının tuvalet ve temizlik sürecine ilişkin yanıtlara örnek*

‘...Hayır tek başına karşılayamıyor. Tuvaleti geldiğinde sıkıştığını belirtecek şekilde hareketler yapıyor. Çiş mi? Kaka mı geldi? diye soruyorum ayrı ayrı kafa sallıyor bazen de hareketlerinden hangi tuvaletini yapacağını anlayabiliyorum. Klozetten korktuğu için oturmak istemiyor. Bu yüzden ben tutarak yardım ediyorum. Aslında çabaladık lazımlık aldık boyuna uygun onun da galiba sonradan renginden hoşlanmadı. O yüzden oraya da yapmayı reddetti. Tuvalet sonrası da altını ben temizliyorum...” (K18, Dil gelişimi normal bulunan çocuğa sahip anne)

### **Annelerin Çocuklarına Günlük İşlerde Verdikleri Sorumluluğa İlişkin Görüşleri**

Katılımcılara “Günlük işlerinizde çocuğunuza sorumluluk verir misiniz? Bu sorumlulukları yürütmesinde

nasıl bir iletişim kurarsınız? Bunu örneklendirir misiniz?” sorusu sorulmuş ve verilen cevaplar belirlenen temalarla ifade edilmiştir.

### ***Dil gelişimi riskli olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan on dördü çocuğunun yaşı küçük olduğu için günlük işlerde yardımcı olamayacağını (f:14), beş katılımcı günlük işlerde çocuğunun kendisine yardım etmesine izin vermediğini (f:2) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarına günlük işlerde verdikleri sorumluluğa ilişkin yanıtlara örnek*

“...Yok ya zaten daha çok küçük ne yapacak ki oyun olsun diye ben silerken bez alır alına ama öylesine. Ben de şimdi çok müsaade etmiyorum zaten...”(K6, Dil gelişimi riskli bulunan çocuğa sahip anne)

### ***Dil gelişimi normal olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan yedisi çocuğunun yaşı küçük olduğu için günlük işlerde yardımcı olamayacağını (f:7), beş katılımcı günlük işlerde çocuğunun kendisine yardım etmesine izin vermediğini (f:3), bir katılımcı da çocuğunun günlük işlerde kendisine yardım etmesine izin verdiğini bazen de çocuğun bunu talep ettiğini (f:1) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarına günlük işlerde verdikleri sorumluluğa ilişkin yanıtlara örnek*

“...Evet veririm. Taşıyabileceği eşyaları ‘Al bunu masaya koy’ ya da ‘Bunu babana verir misin?’ dediğimde yapıyor...”(K26, Dil gelişimi normal bulunan çocuğa sahip anne)

Günlük rutin etkinlikler genel olarak incelendiğinde çocuğun yaşı dikkate alınmaksızın etkinlikler sırasında çocukla etkileşime geçme, banyo yaptırırken ve beslerken/yemek yedirirken sohbet etme, uykuya geçiş sırasında konuşma, etkileşimli kitap okuma vb. rahatlatıcı etkinlikleri yapma hususunda yetersiz kalındığı saptanmıştır. Ailelerin özellikle çocuklarının fiziksel sağlığını gözeterek çocuğun gelişimine yönelik birtakım ihtiyaçlarını ön planda tutmaması ya da annelerin bu ihtiyaçların gerekliliğinin bilincinde olmaması çocuğun zorla ve ısrarla yaptırılmak istenen eyleme karşı direnç göstermesine ya da tam tersi içe kapanmaya sebep olabilir ve ilerleyen dönemlerde de davranış problemleri oluşmasına neden olabilir.

Annelerin çocuklarına günlük işlerde verdikleri sorumluluğa ilişkin görüşleri incelendiğinde yirmi bir katılımcı çocuğunun yaşı küçük olduğu için günlük işlerde yardımcı olamayacağını, beş katılımcı günlük işlerde çocuğunun kendisine yardım etmesine izin vermediğini, bir katılımcı da çocuğunun günlük işlerde kendisine yardım etmesine izin verdiğini bazen de çocuğun bunu talep ettiğini belirtmiştir. Çocuğun ev içerisinde çeşitli sorumluluklar alması, ev işlerine yardım etmesi ilerleyen dönemlerde gelişim becerileri ve kişiliğinin şekillenmesi açısından önem arz etmektedir. Özellikle bakım sağlayan ebeveyni tarafından verilen yönergeler sayesinde alıcı ve ifade edici dilde ilerlemeler gözlenebilir (Yavuzer, 1995).

### ***Annelerin Çocuklarına Koydukları Kurallara İlişkin Görüşleri***

Katılımcılara “Evde çocuğunuzla ilgili ne tür kurallarınız vardır? Bu kuralları açıklar mısınız? Bu kurallara

uymadığında nasıl bir yol izlersiniz?” sorusu sorulmuş ve verilen cevaplar belirlenen temalarla ifade edilmiştir.

### ***Dil gelişimi riskli olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan yirmi dördü küçük olduğu için kural koymadığını (f:24), iki katılımcı kurallara uymadığında fiziksel olarak cezalandırdığını (f:2), bir katılımcı ise yaşına uygun şekilde çocuğunu uyardığını (f:1) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarına günlük işlerde verdikleri sorumluluğa ilişkin yanıtlara örnek*

“...Hayır biliyor bir tek, onun dışında zaten zor bir süreç geçirdik hastanede falan çok kaldık o yüzden kural falan koymak istemiyorum ...” (K9, Dil gelişimi riskli bulunan çocuğa sahip anne)

### ***Dil gelişimi normal olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan yirmi dördü küçük olduğu için kural koymadığını (f:24), iki katılımcı kurallara uymadığında fiziksel olarak cezalandırdığını (f:2), bir katılımcı ise yaşına uygun şekilde çocuğunu uyardığını (f:1) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarına günlük işlerde verdikleri sorumluluğa ilişkin yanıtlara örnek*

“...Şu ana kadar herhangi bir kural koymadık...” (K20, Dil gelişimi normal bulunan çocuğa sahip anne)

Annelerin çocuklarına koydukları kurallara ilişkin görüşleri incelendiğinde yirmi dört katılımcı küçük olduğu için kural koymadığını, iki katılımcı kurallara uymadığında fiziksel olarak cezalandırdığını, bir katılımcı ise yaşına uygun şekilde çocuğunu uyardığını belirtmiştir. Çocukların ilk sosyal davranışları, yakın çevrelerindeki aile bireylerinden gördükleri tepkilere göre şekillenecektir. Sosyal gelişimin, çocukların anne, baba, kardeş, okul ve toplumun diğer üyeleriyle iyi ilişkiler kurmasında, toplum tarafından kabul edilen kurallara uymasında, görev ve sorumluluklarını yerine getirmesinde, çevresi tarafından kabul edilmesinde önemli bir rolü vardır (Meriç ve Özyürek, 2018).

### ***Annelerin Çocuklarıyla Olan İletişimlerine İlişkin Görüşleri***

Katılımcılara “Çocuğunuzla kurduğunuz iletişim nasıldır?” sorusu sorulmuş ve verilen cevaplar belirlenen temalarla ifade edilmiştir.

### ***Dil gelişimi riskli olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan sekizinin çocuğuyla sohbet eden bir anne olmadığını (f:8), on bir katılımcı oyun oynarken çocuğuyla sohbet ettiğini, etkileşim içinde olduğunu (f:11), sekiz katılımcı da oyun oynarken, kitap okurken ve günlük rutin içerisinde bol bol sohbet ettiklerini (f:8) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarıyla olan iletişimlerine ilişkin yanıtlara örnek*

“...Bana düşkündür. Kardeşleri ve babasına ne istediğini bir türlü anlatamaz. İsteddiği şeyi ben anladığım için daha çok benimle vakit geçirmeyi ister. Yanımdan ayrılmaz hiç. Bana bir şey

anlatmaya çalıştığı anda anlayamazsam eğer kendini yerden yere vurur. Arada bir de elleriyle başına vurduğu olmuştur. Ama sınırı çok kısa sürer...” (K15, Dil gelişimi riskli bulunan çocuğa sahip anne)

### ***Dil gelişimi normal olan çocuğa sahip annelerin görüşleri***

Katılımcılardan sekizinin çocuğuyla sohbet eden bir anne olmadığını (f:8), on bir katılımcı oyun oynarken çocuğuyla sohbet ettiğini, etkileşim içinde olduğunu (f:11), sekiz katılımcı da oyun oynarken, kitap okurken ve günlük rutin içerisinde bol bol sohbet ettiklerini (f:8) belirtmiştir.

#### *Annelerin çocuklarıyla olan iletişimlerine ilişkin yanıtla örnek*

“...Günün çoğunu uykuyla geçiriyor. Uyanık olduğu zamanlarda, emzirirken, altını temizlerken vakit geçiriyoruz. Konuşuyorum, gülümsüyorum, öpüyorum ama dediğim gibi daha çok küçük bazen tepki veriyor bazen vermiyor...”(K19, Dil gelişimi normal bulunan çocuğa sahip anne)

Ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim kurmaları, çocuklarının başta dil gelişimi olmak üzere tüm gelişim alanları için olumlu etkiler yaratmaktadır. Beyinle ilgili yapılan araştırmalarda, bebeklerde ve küçük çocuklarda beyin yapılarını geliştirmek için dikkat edilmesi gereken bazı kurallar üzerinde durulmuştur. Bunlar bebek ve küçük çocukla etkileşim kurarak konuşmak, ona ninniler ve şarkılar söylemek ve hikayeler okumaktır. Yapılan bu etkinliklerle bebeklerin ve küçük çocukların beyinlerinin harekete geçirilmesi ve gelişimlerinin hızlanması sağlanmaktadır, aynı zamanda dil ve bilişsel gelişim de hızlanmaktadır (InstitutCanadien de la Santé Infantile, 2008). Bu sebeple ebeveynlerin özellikle birincil bakım sağlayan annelerin çocuklarıyla iletişim kurmaları büyük önem taşımaktadır.

### **Sonuç ve Öneriler**

Aile bireylerinin birbirleriyle olan iletişimleri en küçük fertten başlayarak tüm bireyleri etkisi altına almaktadır. Özellikle ailenin en küçük bireyleri olan çocuklar, aile üyelerinin kendi arasında ve çocukla olan iletişiminden fazlasıyla etkilenmektedirler. Alan yazında çocukla kurulan iletişim ve bu ilişkinin çocuk üzerindeki etkisini ele alan çalışmalar bulunmaktadır (Arabacı ve Ömeroğlu, 2016). Aile ortamında iyi iletişim becerilerine sahip olan çocukların, ilerleyen yıllarda okula uyumları ve sosyal ilişkiler kurmaları daha kolay olmaktadır. Ancak iletişim kurma yöntem ve stratejileri bireyden bireye, aileden aileye ve kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Aile ortamında olumlu iletişim becerilerinin kazanılmasında, anne-babalar çocuklarına olumlu ya da olumsuz modeller olarak etkide bulunabilirler. Çocukların nitelikli iletişim becerilerini kazanabilmeleri için, anne-babaların doğru rol modeli olması çok önemlidir (Yavuzer, 1995). Doğru rol model olmanın yanı sıra ebeveynlere, çocukların dil gelişimi için uygun ortam ve uyarıların hazırlanmasında büyük rol düşmektedir. Anne-babaların, çocuklarıyla buldukları her ortamı birer keşif alanına haline getirerek, etkileşimli oyunlar oynayarak, kitaplar okuyarak çocukların başta dil gelişim olmak üzere tüm gelişim alanları üzerinde olumlu sonuçlanacak adımlar atması gerekmektedir.

**Kaynakça**

- Akoğlu, G., Ergül, C. ve Duman, Y. (2014). Etkileşimli kitap okuma: korunmaya muhtaç çocukların alıcı ve ifade edici dil becerilerine etkileri. *İlköğretim Online*, 13 (2); 622-639.
- Arabacı, N. ve Ömeroğlu E. (2016). Anne-baba-çocuk iletişimi değerlendirme aracı'nın (abçıda) geliştirilmesi: geçerlik güvenirlik çalışması. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7:1-21.
- Bee, H, ve Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi* (1.basım). Kaknüs Yayınları: İstanbul.
- Bingöller Pekcici, E. B., Şahinöz Kaya, A., Ayrancı Sucaklı, İ. ve Yakut, H İ (2016). Prematüre bebeklerin ev ortamlarındaki uyaranların değerlendirilmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, (2):77-83.
- Brown, R. I., Brown P. M. ve Bayer, M. B. (1994). A quality of life model: new challenges arising from a six year study. quality of life for persons with disabilities. Ed. D. Goode. Cambridge, MA: Brookline. 39-56.
- Büyüктаşkapu, S. (2012). Annelerin özyeterlik algıları ile 1-3 yaş arasındaki çocuklarının gelişimleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 18-30.
- Ceylan, Ş., Kahraman Gözün, Ö. ve Ülker, P. (2016). Annelerin erken çocukluk dönemine bakış açısı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(5): 1333-1356.
- Coşkun, Y., Arslantaş, H. (2016). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların televizyon izlemelerine yönelik anne görüşlerinin incelenmesi. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2):1-16.
- Creswell, J. (2014). *Araştırma deseni, nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (Çev. Ed. Selçuk Beşir Demir). Eğiten Kitap: Ankara.
- Çelebi Öncü, E. (2016). Etkileşimli kitap okumanın beş-altı yaş çocuklarının sosyal durumlara yaklaşımlarına etkisinin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(4),489-503.
- Çiçek, N., Vitrinel, A., Cömert, S., Erdağ, G., Aksoy, F. ve Akın, Y. (2005). Prematüre bebeklerin izlem sonuçları. *Türk Pediatri Arşivi*, 40: 33-38.
- Dereli, E. ve Dereli B. M. (2017). Ebeveyn-çocuk ilişkisinin okulöncesi dönem çocuklarının psikososyal gelişimlerini yordaması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 227-258.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş*. Anı Yayıncılık: Ankara.
- Eldeniz Çetin, M, Tezioglu, N K (2018). Ağır düzeyde yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin çocuklarının boş zamanlarını değerlendirmelerine yönelik görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 857-873.
- Eras Z, Atay G, Alyamaç DE, Bingöller Pekcici BE, Dilmen U. (2011). Üçüncü basamak sağlık hizmeti veren bir hastanede taburculuk sonrasında bütüncül izlem modeli ile izlenen çok düşük doğum ağırlıklı bebeklerin düzeltilmiş 12-18 ayda gelişimsel değerlendirmesi. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 18, 174-179.
- Erol, N., Şimsek, Z. T. ve Ertem İ. (1997) Önleyici çalışmalar anne baba bebek ilişkisini güçlendirme ve çocuğun psikososyal gelişimini temel sağlık hizmetleri yoluyla destekleme projesi N Karancı (Ed) *Farklılıkla yaşamak*, Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Ertem İ. Ö. ve Doğan, D. G. (2005). Bebeklik ve erken çocukluk döneminde gelişim. *Gelişimsel pediatri* (Editör, İlgi Öztürk Ertem). Ankara: Çocuk Hastalıkları Araştırma Vakfı.
- Güneş, F. (2010). Ninnilerin çocukların dil ve zihinsel gelişimine etkisi. *ZfWT Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*, 2(3), 27-38.
- Haight, W. L., Parke, R. D., ve Black, J. E. (1997). Mothers' and fathers' beliefs about and spontaneous participation in their toddlers' pretend play. *Merrill-Palmer Quarterly*, 43(2), 270-290.
- Hoff-Ginsberg, E. (1991). Mother-child conversation in different social classes and communicative settings. *Child Development*, 62, 782-796.
- Institut Canadien de La Santé Infantile (2008). *Les Premières Années Durent Toute La Vie*, Ontario, Canada.
- İşkoğlu Eroğan, N. (2016). Erken çocukluk döneminde çocuk-ebeveyn birlikte okuma etkinliklerinin



- incelenmesi. Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24 (3), 1071-1086.
- Işıtan, S. (2005). Resimli çocuk kitaplarının benlik kavramıyla ilgili konuları içermesi yönünden incelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karasar, N (2017). Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler (31. basım). Nobel Yayınevi: Ankara.
- Kerimoğlu G, Kavuncuoğlu, S, Arslan, G, Kocaman, C, Yıldız, H, Aksüyek, E, Kaya, A (2004). Prematürelde nörogelişimsel izlem. SSK Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, 14(1), 33-39.
- Luo, R., Tamis-LeMonda, C. S., Kuchirko, Y., Ng, F. F. ve Liang, E. (2014). Mother-childbook sharing and children's storytelling skills in ethnically diverse, low-income families. *Infant and Child Development*, 23,402-425.
- Meriç, A., Özyürek A. (2018). Okul öncesi dönem çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 137-166.
- Mol, S. E., Bus, A. G. ve De Jong, M T (2009). Interactive book reading in early education: A tool to stimulate print knowledge as well as oral language. *Review of Educational Research*, 79, 979-1008.
- Onur Sezer, G. ve Sadioğlu, Ö. (2012). The Comparison of toy preferences of teacher candidates in first and fourth grades of preschool education. *International Journal of Early Childhood Education Research*, 1, 62-75.
- Öğülmüş, S. (1991). İçerik çözümlemesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(1),213-228.
- Özel, E. ve Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 9-34.
- Özsoy Koç, Ö. (2009). Çok düşük doğum ağırlıklı prematüre çocukların okul çağındaki nörogelişimsel durumlarının değerlendirilmesi. Yayınlanmamış uzmanlık tezi. Bakırköy Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Kliniği: İstanbul.
- Santrock, J. W. (2015). *Life-span development*, 13. baskı. Çeviri kitap, Ed.: Yüksel G., Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Servi, C. (2016). Gelişimsel yetersizliği olan çocukların annelerinin, dil edinimine ve dilin desteklenmesine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(1), 43-55.
- Sim, S. ve Berthelsen, D. (2014). Shared book reading by parents with young children: Evidence-based practice. *Australasian Journal of Early Childhood*, 39(1), 50-55.
- Simkiss, D. E., MacCallum, F., Fan, E. E. Y., Oates, J. M., Kimani, P. K. ve Stewart Brown, S. (2013). Validation of the mothers object relations scales in 2-4 year old children and comparison with the child-parent relationship scale. *Healthand Quality of Life Outcomes*, 11(1), 11-49.
- Sola, C., Diken, İ. H. (2008). Gelişimsel gerilik riski altındaki prematüre ve düşük doğum ağırlıklı çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 21-36.
- Tamis-LeMonda, C. S., Bornstein, M. H. ve Baumwell, L. (2001). Maternal responsiveness and children's achievement of language milestones. *Child Development*, 72(3), 748-767.
- Tomasello, M. ve Farrar, M. J. (1986). Joint attention and early language. *Child Development*, 57, 1454-1463.
- Trawick Swith, J. (2013). *Early Childhood Development (a multicultural perspective)*, Çeviri kitap, Ed.: Akman B, Nobel yayıncılık, 5. baskı, Ankara.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilir nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilim Yönetimi*, 24, 543-559.
- Turan, F. (2012). Normal ve özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarının dil edinimine ilişkin görüşleri ile çocuklarıyla etkileşim biçimlerinin karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 37(166), 289-302.

Uğurlu E. S., Özet, F. ve Ayçiçek D. (2012). Examinations of knowledge and applications about toy selections of mothers who have child 1-3 age group. *International Journal of Human Sciences*, 9:879-91.

WHO (1977). WHO: Recommended definitions, terminology and format for statistical tables related to the perinatal period and use of a new certificate for cause of perinatal deaths. *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica*, 56(3), 247-253.

Wong, D. L. (2003), *Wong's nursing care of infants and children*, Seventh Ed., Mosby.

Yalaz, K., Anlar, B., Bayoğlu, B., (2009). Denver II Gelişimsel Tarama Testi "Türkiye Standardizasyonu". Gelişimsel Çocuk Nöroloji Derneği: Ankara.

Yavuzer, H (1995). *Ana-baba okulu*. (5. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldız Bıçakçı, M., Er, S. ve Aral, N. (2018). Etkileşimli öykü kitabı okuma sürecinin çocukların dil gelişimi üzerine etkisi. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(1), 201-208.

Yılmaz H, Yılmaz, H. (2007). *Sevgili anne ve babacığım, lütfen bu kitabı okur musunuz!* (27. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.